

Milan
Pelc

Iz kulturne povijesti Dalmacije

JOŠKO BELAMARIĆ,

Studije iz starije umjetnosti na Jadranu,

II. knjiga, Književni krug Split, Split, 2012., 696 str.

ISBN 978-953-163-365-9

Dvije knjige studija Joška Belamarića (prva je objavljena 2001.) sadrže članke po kojima će njegov rad trajno obvezati sve one koji se posvećuju istraživanju umjetnosti i kulture na Jadranu. Ti su članci poput kamenčića znanstvenog mozaika koji se gradi desetljećima i koji sačinjava fascinantant opus ovog velikog poznavatelja kulturne povijesti Dalmacije. Svaka je Belamarićeva studija svojevrstni sat kulturne anatomije na kojem zajedno sa svojim čitaocima prodire duboko i ciljano u tkivo povijesne kulture i na plastično živ način iznosi i rastvara njegov sadržaj. Pritom su neke studije usko specijalističke, a druge imaju sintezni karakter. Njegove su kulturološke sinteze suzdržanog raspona, ali velike unutarnje napetosti. U njima se autorova erudicija pretače u osebujnu literarnu formu, bez mnogo bilježaka, ali s moćnim i dojmljivim zapažanjima, temeljenim na opsežnom znanju izrazite interdisciplinarnosti. Interdisciplinarnost je možda jedna od najvažnijih značajki Belamarićeva pristupa povijesnoj građi. Ona ga vodi u područja koja su za klasičnog povjesničara umjetnosti sasvim izvan ruke, ali su zapravo za povjesničara kulture više nego izazovna. O tome svjedoče dvije opsežne studije na početku ove knjige, posvećene proizvodnji sukna u dva ključna kulturna žarišta istočnojadranskog prostora: u Dioklecijanovoj palači u Splitu i u Dubrovniku.

Tradicionalna povijest umjetnosti često je skućena i uskogrudna u omeđivanju polja svojeg djelovanja. Osim toga, ona je u

prošlosti često patila od kvazielitizma, pa je iskazi tzv. "primitivne" povijesne kulture kao što je, primjerice, proizvodnja sukna nisu pretjerano zanimali. A upravo takve teme privlače istraživača koji umjetnost vidi kao sastavnicu velikog organizma života, i za kojega je purpurna carska toga, jednako kao i grubo vuneno sukno dubrovačkog trgovca, prvorazredna činjenica kulturne antropologije. Ona može biti poluga za razumijevanje i tumačenje složenih kulturnih mehanizama poput kulture Dubrovnika u doba renesanse, ili monumentalnih spomenika kao što je Dioklecijanova palača. Belamarićeve studije o manufakturi sukna u antičkom Splitu i renesansom Dubrovniku potkrijepljene su obiljem usporedne građe iz povijesti dotičnih manufaktura u referentnom vremenu širom Europe. Bogatstvo usporednica i poveznica neka je vrsta metodološke armature kojom se iznutra učvršćuju Belamarićeve teze i njegova promišljanja funkcije arhitekture u spomenutim slučajevima. Za proizvodnju sukna u Dubrovniku izdašno su vrelo izvorni arhivski dokumenti – za razliku od suknarstva u Dioklecijanovoj palači, o kojemu se zaključuje temeljem oskudnih povijesnih izvora. Tu se mnogo toga, poput većine naših znanja o antici, mora brižljivo rekonstruirati iz materijalnih ostataka, ali da bi se uopće došlo do rekonstrukcije, treba imati ideju kako je nešto moglo funkcionirati. Autorova sposobnost povezivanja tankih informacija na zemljovidu daleke prošlosti u nove spoznajne cjeline u ovim studijama dolazi do punog izraza visoke uvjerljivosti.

Druga je skupina radova u ovoj knjizi usko specijalistička. To je atribucijska povijest umjetnosti u strogom i suvremenom smislu te riječi. U njoj se dotiču i rješavaju pojedinačni atribucijski problemi, poput raspela Svete Klare i slikarske “škole” druge polovine 13. st. u Splitu, u kojoj djeluje Majstor čiju umjetničku fizionimiju autor vješto ocrtava na temelju relevantnih usporednica. U toj su skupini i studije o slikaru Nikoli Vladanovu i njegovim djelima u Šibeniku, odnosno o Ivanu Budislavljiću i njegovim radovima u koru splitske katedrale. S druge strane, Belamarić je i majstor ikonološke povijesti umjetnosti, što se maestralno očituje u njegovoj studiji o programu kapele bl. Ivana Trogirskoga kao amalgama elemenata ciklusa Posljednjega suda – opet u sklopu čitanja kulturnog psihograma Trogira kasnoga kvatročenta. U tom metodološkom sklopu nemoć je ne spomenuti sjajnu mirkostudiju o jednom detalju iz trogirске kapele – o anđelu lica zakrivenoga velom. U detalju s plaštem preko anđelova lica Belamarić prepoznaje formulu patosa (pojam koji u povijesnoumjetničku znanost uvodi Aby Warbug), koju nalazi u definiciji Leonea Battiste Albertija, a koja ima antičke korjene. U mentalnoj popudbini velikog dalmatinskog kipara Nikole Firentinca i njegovih naručitelja u Trogiru, znanstvenik je uvjerljivo naslutio tragove čitanja Albertija koji su našli svoj umjetnički odjek u trogirskoj kapeli. To prepoznavanje antičko-renesansnih tragova još je jedan doprinos razumijevanju duhovnog habitusa humanizma u Dalmaciji. Registar metodoloških pristupa koji dopunjuju Belamarićevu svestranost odražavaju članci kao što je *Gotička kultura u Dalmaciji. Razvoj slikarstva između 13. i 15. st.* – pravi sintezni biser koji slikarstvo vremena iščitava i prati u sklopu kulturoloških strujanja trecenta i kvatročenta na Jadranu, osobito u sklopu fenomena radionice Paola Veneziana.

U istom istraživačkom i epistemološkom kontekstu valja tumačiti i autorovu obuzetost gradom kao kolijevkom mediteranske kulture. Tu su dvije njegove studije o povijesti

umjetnosti srednjeg vijeka i renesanse u Trogiru i o kulturnoj povijesti Šibenika u ranom novom vijeku. U njima, posebice u studiji o Šibeniku, nalazimo poticaje i već dobro postavljene smjernice za onim što se danas popularno naziva mapiranjem kulturnog prostora u njegovom totalitetu. Vrhunac u tome postignut je u studiji *Oris kulturne povijesti Dalmatinske zagore*. U njemu progovara autorov iskren respekt pred neuništivom vitalnošću toga oporog kraja koji je bio označen kao možda najzaostaliји i najsiromašniji među mletačkim, a poslije austrijskim posjedima. U Belamarićevoj interpretaciji kulture tog koliko oskudnog, toliko i samosvjesnog civilizacijskog prostora, provlači se načelo poštovanja svakog iskaza autohtone kulturne svijesti i svake njezine manifestacije, ukopane u najdublje pore života. Trebalo je podosta vremena da shvatimo kako kultura nipošto ne mora biti elitne naravi da bi zaslužila naše divljenje. Studije Joška Belamarića pomogle su i još uvijek pomažu da dođemo do tog shvaćanja. Njegovi tekstovi fascinantni su iz više razloga: u njima vlada zapanjujuća širina erudicije i zavodljiva vještina pisanja s upravo nesvakidašnjim darom uživljavanja u povijesnu materiju. U tradiciji najboljih kulturhistoričara i analitičara, kakav je u nas, primjerice, bio Milan Prelog kad je riječ o povijesnom životu gradova ili Cvito Fisković kad je riječ o materijalnoj i kreativnoj kulturi njihovih stanovnika, on vješto i uvjerljivo obzida svoje teze sabirući građu iz najbližih i najudaljenijih vrela. Karakteristična je u tom pogledu studija *Darovi i suze. Dubrovački darovi osmanlijskim vlastima*, koja s gotovo filmskom uvjerljivošću dočarava različite manevre poklisara male jadranske Republike, kojih je diplomatska gluma s obiljem suza bila jedno od – očigledno učinkovitih – sredstava u nastojanjima da se postignu i sačuvaju državni interesi.

Radovan Ivančević, kojemu Belamarić također posvećuje jedan *hommage* u svojoj knjizi, uvijek je interpretaciju umjetničkog djela isticao kao vrhunac znanstvenoga postupka povjesničara umjetnosti. Belamarić

je u tom otišao korak dalje: on je *interpretaciju kulture* postavio kao temeljni zadatak svojim istraživanjima. Njegove studije ogledni su primjeri kako povjesničar umjetnosti suvremenog doba odgovara tom izazovu. Stoga

njegove studije nisu samo akumulacije kulturološke građe, već i demonstracije hermeneutičke metode koja omogućuje njezinu najpotpuniju interpretaciju. ✕